

УДК: 329.71(477)“1989/2003”

Е. С. Андрющенко

ОБ'ЄДНАННЯ «ДЕРЖАВНА САМОСТІЙНІСТЬ УКРАЇНИ» У ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ 1989–2003 РР.

У статті комплексно розглянуто діяльність організації «Державна Самостійність України» у 1989–2003 рр. На основі аналізу програмних та організаційних документів, спогадів членів ДСУ та інтерв'ювань автора проаналізовано складові ідеології, внутрішню структуру організації, виявлено еволюцію розвитку об'єднання, визначено місце ДСУ у політичному житті України.

Ключові слова: «Державна самостійність України», націоналізм, радикальні політичні партії.

Наприкінці 80-х років ХХ ст. на території України, як і інших радянських республік, виникає велика кількість нових громадсько-політичних рухів та організацій, існування та легальна діяльність яких раніше, за умов радянської однопартійної системи, були неможливими. Більшість цих організацій знаходилася в опозиції до правлячої партії та вбачала за мету в першу чергу демократизацію всіх сфер існуючої державної системи, а також надання Україні певної самостійності – від розширення прав у складі СРСР до повної незалежності. Найбільш впливовими українськими опозиційними організаціями цього часу були Українська Гельсінська спілка (УГС), утворена у 1988 році, та заснований роком пізніше Народний Рух України за перебудову. На даному етапі ці організації поєднували в собі велику кількість громадян, що дотримувались іноді абсолютно різних поглядів, від ліберальних до націоналістичних. Головним об'єднуючим фактором для цього середовища (яке зазвичай називають націонал-демократичним) була опозиційність до існуючого режиму.

Але через доволі короткий проміжок часу у національно-демократичному таборі відбувається розкол. Найбільш радикально налаштована його частина виходить зі складу цих організацій, вважаючи, що шляхом компромісів та домовленостей з комуністичною владою досягти поставлених цілей не вдасться. Внаслідок цього було утворено низку громадсько-політичних організацій, що ґрунтувалися вже не на демократичних, а переважно на націоналістичних засадах. Однією з таких організацій стало Всеукраїнське політичне об'єднання «Державна самостійність України» (ДСУ).

Слід зазначити, що наукових праць з історії діяльності організації «Державна самостійність України» досі не існує. Тому представлена наукова розвідка побудована на базі наявних джерел, серед яких найбільш важливими є організаційні документи, публікації у пресі, а також усні спогади членів ДСУ.

Засновниками ДСУ були двоє колишніх політв'язнів, членів Української Гельсінської групи (УГГ): Зеновій Красівський (1929-1991) та Іван Кандиба (1930-2002).

Установчий Збір ВПО ДСУ відбувся 7-8 квітня 1990 р. у Львові. Збір, в якому взяли участь 147 осіб, обрав Тимчасову Раду з 14 осіб, серед яких були багаторічні політв'язні Зеновій Красівський, Петро Дужий, Анатолій Лупиніс (який пов'язав свою долю не з ДСУ, а з іншою подібною партією – УНА) та інші. Головою Ради було обрано Івана Кандибу.

Під час Збору було видано декілька резолюцій, де містилися основні програмові положення, на яких базувалася діяльність ДСУ в наступні роки: боротьба за створення незалежної української національної держави на засадах українського націоналізму, засудження демократів-«угодовців», неприйняття будь-яких нових союзних договорів. В своєму останньому інтерв'ю Зеновій Красівський зазначав: «Як можна поєднати бувшого сексота, який тепер займається керівництвом Руху чи УРП, із націоналістом, який ніколи не об'єднувався ні в часи терору, ні в часи таборів, тюрем із названими вище? Ми знаємо, що багатотисячні організації поглинули багатьох демагогів, котрі працюють не на об'єднання України» [1].

Протягом 1990-1991 років розбудовується мережа організацій ДСУ в різних областях України (все керівництво на той момент мешкало у Львові), збільшується кількість членів та прихильників організації. Значна частина нових людей прийшла до ДСУ, покинувши лави більш поміркованих партій та організацій, в першу чергу Української республіканської партії (УРП), яка була створена на базі УГС. Голова УРП Левко Лук'яненко пропонував Зеновію Красівському об'єднання двох організацій, але той відмовився [2].

У 1991 році з'являється друкований орган ДСУ – газета «Нескорена Нація», редактором якої стає журналіст, колишній член УГС та УРП Роман Коваль.

Акт проголошення незалежності України організація сприйняла як «голий папірець», фікцію, яка не призведе до реальної незалежності.

Восени того ж року помер Зеновій Красівський, а в грудні у Львові відбулися Другі Збори, на яких головою партії було обрано І. Кандибу. Кандиба мав величезний авторитет серед націоналістичних кіл, зарекомендував себе як багаторічний самовідданий борець за волю України. Але разом з тим він був скоріше формальним лідером, не маючи здібностей керівника та організатора. До того ж він постійно мешкав у Львові, в той час як всі найважливіші політичні процеси відбувалися у столиці [3].

У цей час керівником ДСУ фактично стає Роман Коваль. Він проявив себе як енергійний та амбітний лідер, безпосередньо вирішуючи велику кількість питань.

Поступово серед Проводу ДСУ визріває думка щодо необхідності зміни керівника. Як згадує Роман Коваль, «ні в кого сумніву не було, що головою маю бути я, але я не хотів, щоб мене хтось згодом

звинуватив, що я “зняв Кандибу”, щоб самому стати головою. І став шукати іншої кандидатури на голову» [3]. Врешті-решт кандидата на посаду голови знайшли поза ДСУ – ним став народний депутат з Івано-Франківська, професійний актор Володимир Шлемко. Спочатку той вагався з рішенням, бо не вірив, що його, людину для ДСУ незнайому, оберуть головою партії, однак незабаром дав свою згоду.

На наступних Зборах, які відбулися 12-13 грудня 1992 р. в Києві, новим Головою партії було обрано Володимира Шлемка, його заступником – Романа Ковалю, а Івана Кандибу задля уникнення конфлікту було призначено Почесним головою ДСУ. 23 березня 1993 року Міністерство юстиції України зареєструвало Всеукраїнське політичне об'єднання «Державна самостійність України».

Однак незабаром в організації починається криза. Іван Кандиба, створюючи ДСУ, бачив організацію певним проміжним етапом на шляху відродження Організації українських націоналістів [4]. Вже після розпаду СРСР виникли умови для легального відновлення ОУН на території України, і на Другому Зборі ДСУ Кандиба запропонував делегатам розпустити організацію та колективно стати членами ОУН. Ця пропозиція не викликала підтримки ані тоді, ані пізніше – більша частина ДСУ вважала, що назву ОУН повинні залишити за собою націоналісти минулих років, сучасні ж їхні послідовники не мають права використовувати їхню славу. Тому у 1993 р. Кандиба виходить з ДСУ, фактично заснувавши нову організацію, яка отримала назву «ОУН в Україні» (ОУНвУ). Газету «Нескорена Нація», яка була зареєстрована на його ім'я, колишній політв'язень залишив за собою.

Тим часом в ДСУ виникає конфлікт між Володимиром Шлемком та Романом Ковалем. Провід організації розуміє, що помилився з вибором голови. Діяльність Шлемка на цій посаді не влаштувала багатьох. Проте той не погодився піти з посади, намагаючись усунути Ковалю та його прибічників. Восени 1993 р. Шлемко своїм наказом позбавляє власного заступника всіх посад та виключає з лав ДСУ [5]. Однак значна частина членів ДСУ підтримувала Ковалю, і в результаті 4 грудня у двох містах паралельно пройшло два з'їзди організації. До Києва на підтримку В. Шлемка приїхало 25 делегатів з 5 областей, в той час як його опонент Р. Коваль зібрав у Дніпропетровську 75 своїх прихильників з 16 обласних організацій (всього на той час в Україні діяло 19 обласних осередків ДСУ). Обидва з'їзди проголосили один одного нелегітимними і затвердили своїх лідерів керівниками ДСУ. Певний час дві організації існували паралельно, не визнаючи одна одну, але доволі швидко ДСУ Володимира Шлемка припинила існування, а її члени частково вступили до лав ОУНвУ. З того часу і до кінця існування ДСУ Роман Коваль залишався головою організації.

На часи виходу з лав організації Івана Кандиби, поступового зміцнення лідерських позицій Романа Ковалю, а потім затвердження його на посаді голови ВПО ДСУ припадає період найбільш активної діяльності партії. Наближалися парламентські вибори 1994 року, і члени ДСУ почали готуватися до них, різними методами підходячи серед населення своїй ідеї.

Розглянемо детальніше ідеологію ДСУ. Вона базувалася на працях провідних діячів українського націоналізму: Дмитра Донцова, Степана Бандери, Ярослава Стецька, Миколи Сциборського, Юрія Липи. Крім того, низку ідеологічних праць видали лідери організації: Роман Коваль, Григорій Гребенюк, Віктор Шкуратюк.

Головною метою ДСУ була побудова української національної держави. За часів СРСР ДСУ відкидала будь-які компроміси з існуючою владою, вимагаючи повної незалежності України. У випадку продовження існування Радянського Союзу ДСУ планувала розпочати загальнонаціональний страйк, після якого мав бути утворений Тимчасовий Уряд. Слід сказати, що за часів існування ДСУ при СРСР (фактично трохи більше року) було визначено тактичні та стратегічні цілі руху, програмні положення щодо різних сфер життя, але чіткої концепції їх виконання вироблено не було.

Як вже зазначалося, Акт проголошення незалежності України ДСУ прийняла скептично: «Самостійність України, проголошена 24 серпня 1991 року, є примарною...» [6, с. 5]. В цей час ДСУ висуває власну формулу, на якій стояло всі наступні роки: шляхом для побудови національної держави може бути тільки національна диктатура: «Якщо демократія сприятиме децентралізації і дезінтеграції українських земель, значить геть демократію і демократів! Якщо міцний націократичний режим, заложений на терорі проти антиукраїнських елементів і експропріації їхніх багатств, забезпечить єдність українських земель і високий матеріальний добробут лояльних громадян держави, значить слава національній диктатурі і українському диктатору!» [7, с.6]. До встановлення національної диктатури основним своїм завданням ДСУ бачило підготовку мас, поширення у суспільстві національної свідомості. А для реалізації цього завдання ДСУ допускала вже й парламентські методи, тобто участь у виборах. Також необхідно зауважити, що члени ДСУ не вважали свою організацію партією, але за більшістю ознак вона нею була.

Протягом свого існування ДСУ отримувало від журналістів, політологів, політичних опонентів звинувачення у фашизмі, расизмі, нацизмі і т.д. [8]. Враховуючи те, що подібні звинувачення давно стали своєрідним ярликом, який іноді застосовують до людей, від цих ідей дуже далеких, необхідно визначити, чи були виправданими ці звинувачення.

Використовуючи гасло Миколи Міхновського «Україна для українців!» (яке різні націоналістичні сили трактують по-різному), ДСУ зазначало, що слово «українець» слід розуміти в етнічному сенсі. При цьому засуджувалися ті націоналістичні сили, які вважали, що українцем та українським націоналістом може бути людина будь-якого походження (наприклад, через таку позицію часто лунала критика на адресу Конгресу українських націоналістів). У Статуті ДСУ було зазначено, що членом організації може стати тільки українець [6, с.14], що порушувало чинне законодавство (ст. 4 Закону «Про об'єднання громадян»). Крім

того, в Програмі ДСУ наголошувалось, що організація виступає проти обіймання неукраїнцями вищих державних посад (Президента, Прем'єр-міністра, Голови Верховної Ради, керівників провідних міністерств, голови СБУ, Генерального прокурора тощо). Це також вступало у протиріччя з чинним законодавством, в тому числі – з нормами Конституції. Проти членів ДСУ Романа Ковалю та Анатолія Щербатюка було порушено кримінальні справи за ст. 66-1 КК України («Розпалювання міжнаціональної ворожнечі»).

У своїх працях ідеологи ДСУ неодноразово згадували та цитували Адольфа Гітлера та Беніто Муссоліні, при цьому не схвалюючи, але й не засуджуючи їхні злочини проти людства.

В той же час ДСУ не закликала до знищення або депортації представників інших національностей чи будь-яких репресій через походження людини. У статті «Хто ми?», що була опублікована у «Нескореній Нації», Іван Кандиба зазначає: «Ми повністю поділяємо гасло, висунуте ООН ще на початку 40-х років, – “Воля народам, воля людині”, і тому, ревниво захищаючи свої права та інтереси, не зазіхаємо на права та інтереси інших націй як в Україні, так і поза нею і бажаємо жити з ними в мирі й дружбі» [9, с.1].

У заяві «До національних меншин», яка була прийнята на П'ятому Зборі ДСУ у 1994 р., було проголошено наступне: «У вас [представників національних меншин] є вибір: пов'язати своє життя з Україною і стати її лояльними громадянами або, якщо вам ненависна ідея Самостійної України, повернутись на свої етнічні землі» [10, с.3].

Такі ж вимоги політичне об'єднання пропонувало висувати до осіб, які бажають отримати українське громадянство. Висловлюючись негативно на адресу росіян чи євреїв, ідеологи ДСУ засуджували не народи як такі, а лише носіїв ідей «російського імперського шовінізму» та «панування жидівського капіталу» (при цьому ідеологи ДСУ наголошували, що слово «жид» є не образою, а звичайним характерним для більшості мов, в тому числі і для української, етнонімом [11, с.7]).

Що стосується расистських ідей, то вони для ДСУ властивими ніколи не були. На користь цього свідчить і той факт, що ДСУ морально підтримувала визвольні рухи інших народів, в тому числі – кавказьких народів на території Росії. Крім того, у Програмі ДСУ зазначалося, що організація «вважає кримсько-татарський та український народи корінними народами Криму і солідаризується з боротьбою кримсько-татарського народу проти російського поневолення» [6, с. 7]. Членами ДСУ навіть було організовано вишкільні табори у Криму, де разом тренувалася українська та кримськотатарська молодь.

Отже, можна зробити висновок, що називати ДСУ нацистською або расистською організацією не можна, однак в той же час вона сповідувала етнічний націоналізм, неодноразово порушуючи чинне законодавство своїми ідеями. Позиція ДСУ з національного питання була найбільш радикальною серед всіх тогочасних українських націоналістичних організацій.

У зовнішній політиці ДСУ відстоювало ідею перетворення України на регіонального гегемона і одну з провідних держав світу. Засуджувалося бажання вступити до існуючих на той час військово-політичних блоків. ДСУ піддавала критиці політиків, що відстоювали проросійську або прозахідну зовнішньополітичну орієнтацію, стверджуючи, що вона має бути тільки проукраїнською. Негативно ставилася організація і до позаблокового статусу України, пропонуючи створення нею свого власного блоку. Важливим елементом у реалізації подібних прагнень ДСУ вбачала сильну армію та повернення ядерного статусу.

В економічній сфері головними тезами ДСУ були ринкові відносини, протекціоністська політика держави, націоналізація приватизованих стратегічних підприємств, заборона продажу землі іноземцям.

Програмові положення ДСУ щодо соціальної, демографічної, культурної та молодіжної політики були типовими для більшості націоналістичних організацій України: необхідність соціальних гарантій держави, всебічне сприяння відродженню української мови та культури, визнання на державному рівні всіх національно-визвольних змагань українського народу, виховання молоді у патріотичному дусі і т.д. ДСУ визнавало тільки «традиційні українські церкви» – УПЦ КП, УАПЦ та УГКЦ, наполягаючи на необхідності у майбутньому об'єднатися в єдину «Українську церкву». Певна частина членів організації більш схилилася в бік «рідної віри», яка тоді починала активно поширюватися на території України.

У 1994 р. було затверджено символіку ДСУ. На емблемі організації було зображено чорного сокола, до фігури якого було вписано тризуб. На прапорі ДСУ ця емблема розташовувалася на малиновому тлі (традиційний козацький колір).

Вищим керівним органом ДСУ був Збір організації, який проходив раз на рік. На ньому вирішувалися найважливіші питання та обирався Провід ВПО. До Проводу входили Голова ДСУ, перший заступник та заступники, керівники обласних організацій, референтур та структурних підрозділів (Варта ДСУ, Чуд Честі, Служба інформації), а також редактор організаційного часопису. Окрім регулярного Збору ДСУ, проводилися також Збори Проводу організації, регіональні (окремо для південно-східних, західних, центральних областей) та обласні конференції.

Базовою ланкою ДСУ вважалася обласна організація, яка складалася з міських, міськрайонних та районних організацій, що мали керівників та їхніх заступників. Осередки ДСУ діяли в більшості областей України, але найбільш потужними та активними були Київська, Кіровоградська, Черкаська, Дніпропетровська, Запорізька, Рівненська та Львівська обласні організації. Крім того, незареєстрований осередок існував на Кубані (яку ДСУ вважало невід'ємною частиною України), але невелика кількість його членів (близько десяти чоловік), а також неприйняття зрусифікованим населенням краю ідей українського націоналізму не дозволили розгорнути масштабну діяльність.

Взагалі кількість членів ДСУ ніколи не перевищувала дві тисячі. Ще під час створення організації, коли велася дискусія, якою організацією робити ДСУ – елітарною чи масовою, було прийняте рішення

зупинитися на першому варіанті: «Специфічність принципів ДСУ, необхідність конкретно-ділової роботи зумовлює курс на елітарність об'єднання, куди мають увійти найсвідоміші борці за Самостійну Україну і національний поступ» [12, с. 5]. Крім того, діяльність ДСУ базувалася на жорсткій дисципліні, чіткій ієрархії, авторитаризмі: «Ми сильніші від багатьох партій, навіть чисельніших, тому, що у нашій організації від початку не було інтернаціоналізму, тому, що ми перебороли в своїх лавах демократизм. Нема у нас і страху перед ворогом. Єдине, що може нейтралізувати наші зусилля – це недостатнє відчуття особливої ваги, необхідності дотримання внутріорганізаційної ієрархії, добровільного бажання підкоритися» [13, с.7].

Для виконання своїх завдань ДСУ розгорнуло активну пропагандистську діяльність. Традиційно найбільш поширеною формою політичної пропаганди було проведення масових акцій – мітингів, демонстрацій, пікетів. Вони могли бути присвячені подіям в Україні (наприклад, за відставку чинного уряду, проти прийняття того чи іншого закону), урочистим датам (Дню Української повстанської армії, дню народження Тараса Шевченка тощо), стосункам з іншими державами та подіям у світі (поділ Чорноморського флоту, Чеченська війна). Не менш важливим було розповсюдження агітаційних матеріалів – листівок, газет тощо. Агітація відбувалася на вулицях, у гуртожитках, навчальних закладах і т.д.

Окремо слід сказати про друкований орган ДСУ. Спочатку ним була газета «Нескорена Нація», але, як вже було зазначено, виходячи з лав ДСУ, Іван Кандиба залишив за собою права на газету, і від того часу вона стала часописом ОУНУ. У грудні 1993 р. Романом Ковалем було створено нове видання зі схожою назвою – газету «Незборима Нація», редактором якої було призначено Григорія Гребенюка.

Важливим інструментом пропаганди ДСУ була активна робота з пресою: велика кількість прес-релізів розсилалася прес-службою організації до різних засобів масової інформації по всій Україні.

Багато уваги приділялося культурницьким заходам – виданню та презентації книжок, організації концертів. У 1996 р. членами ДСУ було видано збірку поезій Зеновія Красівського «Невольницькі плачі». Опікувалося ДСУ і проблемами екології. Наприклад, у 2002 р. організація виступила проти спорудження у м. Запоріжжя мостів через острів Хортиця [14, с.2].

Але ДСУ проводило і більш радикальні акції – наприклад, зрив комуністичних та проросійських мітингів в різних регіонах України або знищення символів радянського минулого (перш за все – пам'ятників комуністичним вождям). Зрозуміло, що під час таких акцій виникали проблеми з правоохоронними органами, але серйозних наслідків вдавалося уникати. Наприклад, доволі гучною подією стало знесення членами місцевого відділення ДСУ пам'ятника В.І. Леніну у м. Запоріжжя 22 квітня 1992 р. Учасників акції, які мотивували свої дії виконанням наказів Президента України про ліквідацію пам'яток тоталітаризму, було затримано, але під тиском громадськості кримінальну справу за ст. 89 ч. 2 було закрито.

Цілком законотворчим для радикальних політичних організацій є створення власних силових структур. Неприйняття націоналістичних ідей частиною населення, гостре протистояння з політичними супротивниками, нестабільна внутрішньо- та зовнішньополітична ситуація (посилення сепаратистських тенденцій в певних регіонах та територіальні претензії сусідніх держав, що відповідно створювали загрозу громадянської війни та зовнішньої агресії) у поєднанні з падінням авторитету армії сприяли появі воєнізованих організацій. Протягом 90-х рр. було утворено такі парамілітарні формування, як Українська народна самооборона (УНСО, 1991 р.) при Українській Національній Асамблеї (УНА), Всеукраїнське об'єднання «Тризуб імені Степана Бандери» (1993 р.), яке, хоч і було самостійною організацією, але часто виступало як силове крило КУНу, Товариство сприяння Збройним Силам та Військово-Морському Флоту «Патріот України» (1999 р.) при Соціал-Національній партії України (СНПУ).

На початку 1993 р. виник структурний підрозділ організації «Варта ДСУ», який у Статуті було названо «спортивною референтурою» [6, с.12]. Командиром «Варти ДСУ» було призначено депутата Кіровоградської обласної ради Володимира Стадніченка. Осередки «Варти» одразу було створено в усіх обласних організаціях ДСУ. В кожній області було в середньому по 10-20 бійців «Варти», всього ж їх налічувалося дві-три сотні. Керівництво обласних осередків Варти складало переважно професійні військові, в тому числі офіцери з досвідом бойових дій (серед членів ДСУ було чимало військових з націоналістичними поглядами). До «Варти ДСУ» приймали переважно фізично розвинену молодь, що цікавилася спортом та військовою справою. «Український юначе! Україні потрібна твоя допомога! Україні потрібні дисципліновані, вишколені бойовики, здобувачі слави. Ти зобов'язаний стати захисником української нації» – значилося в одній з листівок «Варти ДСУ» [15, с.2]. Тут слід згадати, що протягом 90-х років система державного військово-патріотичного виховання знаходилася у стані занепаду. Тому частково цю «нішу» заповнили подібні організації, які приваблювали певну категорію молоді передусім військовою естетикою: однострої, марші великими колонами, гучні войовничі гасла, що приваблювали багатьох більше, ніж тонкощі націоналістичної ідеології. Серед членів «Варти ДСУ» регулярно проводилися заняття з військової справи. Декілька разів на рік переважно у лісах Західної та Центральної України (рідше – у степах Півдня та Сходу) проводилися багатоденні табори-вишколи обласного, регіонального або всеукраїнського рівня. Було налагоджено неформальні контакти з окремими частинами Збройних Сил, і іноді вишколи відбувалися на базі цих частин з професійними інструкторами та бойовою зброєю. Тісна співпраця у цій сфері проводилася також з Українським козацтвом та Спілкою українських офіцерів. Приділялася увага і суто спортивним тренуванням. Неодноразово «Варта ДСУ» застосовувала набуті навички на практиці, вступаючи в сутички з політичними опонентами та правоохоронними органами.

Незбаром правоохоронці зацікавилися «Вартою ДСУ», особливо після гучної історії з участю УНСО в Абхазькій війні та прийняття Верховною Радою закону про відповідальність за створення незаконних

збройних формувань. У грудні 1994 р. міністр юстиції В. Онопенко надсилає листа Голові ДСУ, в якому вимагає «вжити заходів по усуненню правопорушень» у вигляді «створення воєнізованого формування під назвою «Варта». Однак міністр отримав відповідь, що створення «Варти» передбачено Статутом ДСУ, який був зареєстрований тем самим міністерством. Пізніше Кіровоградська обласна прокуратура порушила кримінальну справу проти Володимира Стадніченка за «унсовською» статтею 187-6 («Створення воєнізованих формувань»), однак згодом справу було закрито [16].

Слід зазначити, що, на відміну від УНА, керівництво ДСУ вважало неприпустимою безпосередню участь своїх членів у військових конфліктах за межами України (принаймні до зміни внутрішньополітичної ситуації). Якщо участь українських добровольців у Придністровській війні вважалася недоречною через те, що українці невільно ставали союзниками російської армії (при цьому в ДСУ наголошували, що з Молдовою необхідно шукати компроміс [17, с.8]), то бойові дії на боці Грузії під час Абхазької війни у 1993 р. та на боці сепаратистів у Чечні у 1995 р. однозначно засуджувались як «провокація» [18]. При цьому декілька членів ДСУ вийшло з лав організації та вступило до УНА-УНСО через бажання брати участь у війні за кордоном [19].

Окремо необхідно проаналізувати стосунки ДСУ з іншими політичними та громадськими рухами та організаціями України. Як було вказано, ДСУ скептично сприймало демократичні процеси в Україні та знаходилося в опозиції до більшості її політичних сил. Націонал-демократичний табір (НРУ, УРП) піддавався критиці за прозахідну орієнтацію та недостатню рішучість. Зі зрозумілих причин особливо запеклою була ворожнеча з лівими партіями (КПУ, СПУ) та проросійськими організаціями (РДК, РНЕ). Важко складалися стосунки і з ніби-то однодумцями-націоналістами. Дружніми до ДСУ були тільки Українська республіканська консервативна партія та Всеукраїнське об'єднання «Тризуб ім. С. Бандери». КУН члени ДСУ засуджували як занадто ліберальну партію, всі три ОУН – як фактично бездіяльні організації. При цьому на початкових етапах існування КУН в якості своєї надпартійної структури ДСУ була її асоційованим членом, але незабаром, після перетворення КУН на звичайну політичну партію, ДСУ заявила про розрив будь-яких стосунків з нею [20]. Ще більш гострими були відносини з УНА. Якщо у 1990-1992 рр. стосунки двох організацій були доволі теплими (зокрема, матеріали про діяльність УНА-УНСО можна знайти у тогочасних номерах «Нескореної Нації»), то далі відбувається певне дистанціювання один від одного, яке потім переросло у відверту конфронтацію. Це було пов'язано, в першу чергу, з певними ідеологічними відмінностями: якщо ДСУ весь час лишалася чітко в рамках класичного бандерівського націоналізму, то УНА –УНСО під впливом одного з керівників організації Дмитра Корчинського постійно «хитало» то в бік анархізму, то в бік панславізму, що породжувало підозри у роботі на вітчизняні або іноземні спецслужби.

Але коли відбулися парламентські вибори 1994 р., то виявилось, що УНА є більш політично успішною: їй вдалося провести до Верховної Ради трьох депутатів. ДСУ висувала 30 кандидатів у 11 областях України, але жодний з них так і не потрапив до парламенту, лише декілька кандидатів посіли друге-третє місце. Це стало великим ударом по сподіваннях керівництва та рядового членства організації.

У восьми областях України та у м. Севастополь кандидати від ДСУ балотувалися на місцевих виборах, декільком з них вдалося пройти до місцевих рад. Кандидат від ДСУ на посаду міського голови м. Вінниця посів друге місце.

Спочатку члени організації не втрачали надії на досягнення своєї мети, продовжуючи подальшу роботу. На П'ятому Позачерговому Зборі ДСУ, що відбувся 28-29 жовтня 1994 р., голова організації назвав основні причини поразки: незабезпеченість коштами, нерозвиненість організаційних структур, тактичні прорахунки, серед яких – нехтування соціальними гаслами. Соціальній складовій тепер планується приділяти більше уваги: «А до влади прийдемо тоді, коли зрозуміємо вагу соціальних гасел та ініціатив, коли в ідеологію українського націоналізму гармонійно вкрапимо спокусливу ідею соціальної справедливості» [21, с.4].

На тому ж Зборі до складу ДСУ було включено людину з дуже складною біографією та неоднозначною репутацією – Петра Хмарука-Аніщенка. У Києві Хмарук був відомий як кримінальний авторитет з націоналістичними поглядами (окрім ДСУ, мав також тісні зв'язки з УНА-УНСО). У 1994 р., коли відбувався судовий процес над Хмаруком, ДСУ активно підтримувала його, намагаючись перевести кримінальну справу у політичну площину (процес завершився звільненням підсудного). Через цю людину ДСУ налагодила зв'язки з декількома підприємцями та бізнесовими структурами, намагаючись реалізувати різні спільні проекти, одна результатів це майже не принесло [22, с.350].

Але незабаром почався занепад організації. Протягом 1995-1996 років з лав ДСУ виходить велика кількість людей, вже не проводиться такої активної роботи, як раніше. Використання соціальних гасел не допомогло ДСУ набуту популярності серед широких мас населення.

Взагалі на другу половину 90-х рр. припадає занепад переважної кількості радикальних націоналістичних організацій, утворених на початку десятиліття. Відсутність конкретного результату багаторічної діяльності (до влади прийти так і не вдається) сприяє розчаруванню людей у радикальних ідеях та рухах [23]. «Револьюційна романтика» перших років незалежності поступово зникає. Стабілізація державних інститутів призводить до посилення тиску на радикальні організації з боку правоохоронних органів та Служби безпеки України (наприклад, в СБУ «куратором» ДСУ було призначено окремого офіцера, що викликав Романа Ковалю на співбесіди [22, с.367]).

Далі занепад організації тільки посилюється. Для Голови ДСУ Романа Ковалю політична діяльність відходить на другий план [3]. Після внутрішніх конфліктів лави організації залишили заступник голови Анатолій Щербатюк та командир Варти ДСУ Володимир Стадніченко (сама Варта в цей же час припиняє існування). Погіршуються стосунки Романа Ковалю з редактором «Незборимої Нації» Григорієм Гребенюком, якого незабаром теж було виключено з партії.

Певні сподівання покладалися на чергові парламентські вибори 1998 р. Керівники організації усвідомлювали, що самотійно набрати необхідні чотири відсотки не вдасться, тому було прийнято рішення про необхідність утворення блоку з ідеологічно близькими силами, і разом з СНПУ ДСУ утворила виборчий блок «Менше слів», однак він набрав лише 0,16%, посівши передостаннє місце.

Наступного року на президентських виборах ДСУ підтримала кандидатуру Євгена Марчука.

Надалі організація існує виключно формально. «Незборима Нація» продовжує виходити, однак головне місце в ній тепер займають історичні матеріали, лише рідко друкуються статті на тему сучасної політичної ситуації. Єдиною дієвою обласною організацією в цей час була Рівненська на чолі з Володимиром Захаруком, але навіть вона не мала реєстрації [3].

12 січня 2002 р. відбувся останній, Восьмий Збір ДСУ. 28 травня 2003 року Верховний Суд України зняв з реєстрації Всеукраїнське політичне об'єднання «Державна самостійність України» як таке, що не відповідає нормам українського законодавства. Організація намагалася юридично опротестувати це рішення, довести його незаконність, але це не принесло ніяких результатів [24, с.1].

Частина колишніх членів ДСУ повністю відійшла від справ, частина увійшла до складу інших націоналістичних організацій («Тризуб ім. С. Бандери, УНА-УНСО, СНПУ).

Ще на початку 1997 р. Роман Коваль, який весь цей час проводив історичні дослідження та продовжував журналістську діяльність, заснував історичний клуб «Холодний Яр», метою якого є популяризація національно-визвольних рухів Наддніпрянщини 20-х років. Клуб існує й досі, займаючись виданням книжок на відповідну тематику, проведенням різноманітних заходів, пов'язаних із тематикою «отаманщини» ХХ ст. Газета «Незборима Нація» є часописом клубу. Певна кількість колишніх членів ДСУ є зараз членами клубу. Крім того, з лав організації вийшли талановиті письменники Павло Вольвач та Анатолій Щербатюк, публіцист Володимир Яворський.

Отже, ми бачимо, що ВПО «Державна самостійність України» так і не змогло виконати завдань, які визначало для себе, та стати дійсно вагомим суб'єктом української політики. Населення переважно не сприйняло ті ідеї, які пропагувала дана організація. Однак в той самий час ДСУ була однією з найбільш яскравих серед радикальних націоналістичних організацій.

Джерела та література

1. «Від говорильні ми вільними не станемо». Останнє інтерв'ю Зеновія Красівського. // Жага і терпіння. Зеновій Красівський у долі українського народу. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrlife.org/main/evshan/zenoviy_zg.htm
2. Коваль Р. «Бажаю відваги жити чесно...» / Р. Коваль // Жага і терпіння. Зеновій Красівський у долі українського народу. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrlife.org/main/evshan/zenoviy_rk.htm
3. Особисте листування Е. Андрущенко з Р. Ковалем.
4. Кандиба І. Відкритий лист до членів ДСУ / Іван Кандиба [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.v-otechestvo.com.ua/modules.php?name=Pages&page=36>
5. Наказ Голови ДСУ №7-ОД [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.v-otechestvo.com.ua/modules.php?name=Pages&page=36>
6. Всеукраїнське політичне об'єднання «Державна самостійність України», — К., 1994. — 40 с.
7. Коваль Р. Майбутнє України / Р. Коваль // Філософія українства. — К., 1995. — 63 с.
8. Кипіани В. Диктатура, Санация, Украина! / Вахтанг Кипіани // Новая николаевская газета, 1995. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kipiani.org/aktualii/index.cgi?108>
9. Кандиба І. Хто ми? / Іван Кандиба // Нескорена Нація. — 1992. — № 2 (6).
10. До національних меншин // Незборима Нація. — 1994. — № 21 (63).
11. «Жиди» чи «євреї» // Нескорена Нація. — 1992. — № 10 (14).
12. До питань політичної стратегії об'єднання ДСУ.
13. Коваль Р. Повірити в свою місію! / Роман Коваль // Філософія українства. — К., 1995.
14. Захистимо Хортицю! // Незборима Нація. — 2002. — Січень.
15. Коваль Р. Підстави націократії / Р. Коваль. — К., 1994. — 56 с.
16. Кіпіани В. ДСУ: від націоналізму до націонал-соціалізму / Вахтанг Кіпіани [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kipiani.org/aktualii/index.cgi?258>
17. Зустріч з представником президента Молдови // Нескорена Нація. — 1994. — № 16 (20).
18. Інтерв'ю Е. Андрущенко з О. Черненком. 04.04.2010 р.
19. Інтерв'ю Е. Андрущенко з І. Мазуром. 02.07.2010 р.
20. Засідання Проводу ДСУ // Нескорена Нація. — 1992. — № 19 (23). — С. 1
21. Виступ Голови ДСУ Романа Ковалю на 5-му Зборі ДСУ // Незборима нація. — 1994. — № 21 (63).
22. Гребенюк Г. Спогади українця / Г. Гребенюк. — Львів: Каменяр, 2009. — 421 с.
23. Інтерв'ю Е. Андрущенко з В. Москаленком. 25.04.2010 р.
24. Коваль Р. Хто наступний? / Р. Коваль // Незборима нація. — 1994. — № 6 (208).

Андрющенко Э. С. Объединение "Государственная самостоятельность Украины" в политической жизни 1989–2003 гг.

В статье комплексно рассмотрена деятельность организации "Государственная Самостоятельность Украины" в 1989-2003 гг. На основе анализа программных и организационных документов, воспоминаний членов ДСУ и интервьюирований автора проанализированы составляющие идеологии, внутренняя структура организации, выявлена эволюция развития объединения, определено место ДСУ в политической жизни Украины.

Ключевые слова: "Государственная самостоятельность Украины", национализм, радикальные политические партии

Andryushchenko E.S. Association "State independence of Ukraine" in political life from 1989 to 2003

The article considers activity of the association "State Independence of Ukraine" from 1989 to 2003 basing on analysis of program and organizational documents, memories and interviews of the members of the association. The author analyses main components of ideology, inner structure of the association, shows evolution of the association's development and defines, what place the association "State Independence of Ukraine" took in political life of Ukraine.

Key words: "State Independence of Ukraine", nationalism, radical political parties

УДК: 316.423.3(477.64)

В. В. Марчук

ЗАПОРІЗЬКИЙ РЕГІОН НАПЕРЕДОДНІ «ПОМАРАНЧЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ»

Стаття характеризує стан політичного ландшафту Запорізького регіону напередодні подій, відомих як «помаранчева революція». Описані факти є вадливими для розуміння процесів, що проходили в регіоні перед виборами Президента 2004 року, що переросли в великомасштабний акт громадянського протесту.

Ключові слова: президентські вибори, «помаранчева революція», політична боротьба, Запорізький регіон

Події листопада-грудня 2004 року відкрили нову сторінку історії України. Оцінки їх політиками, науковцями і простими громадянами різняться аж до протилежності. Наука лише починає осмислювати корені акту громадянської непокори, що кардинально змінив плін історичного процесу. Різке зростання політичної участі громадян, протистояння влади та опозиції за підтримки сотень тисяч людей з обох боків напередодні, в ході та після президентських виборів п'ятирічної давнини повільно стає об'єктом кваліфікованого наукового аналізу. Однак регіональна специфіка суспільно-політичних процесів тих років поки що перебуває поза увагою дослідників. Намагаючись ліквідувати цю лауну, спробуємо об'єктивно проаналізувати передумови так званої «Помаранчевої революції» на Запоріжжі, де хід політичного процесу, безумовно, мав свої оригінальні властивості.

Станом на кінець 2003 – початок 2004 року Запорізька область входила до числа регіонів країни, що складали основу її економічного потенціалу. Посідаючи 9-е місце за чисельністю населення, регіон утримував 2-е місце після м. Києва за обсягом виробництва валової продукції на душу населення та за рівнем середньомісячної заробітної плати, 5-е місце за обсягом грошових прибутків громадян. Не зважаючи на такі позитивні показники, Запорізький край в ці роки мав явні ознаки соціально неблагополучного регіону: згідно з даними офіційної статистики, рівень смертності залишався одним з найвищих в Україні, заборгованість з виплати заробітної плати склала 36 млн. грн., перевищуючи середній показник по країні. Нагальними проблемами регіону також були низький рівень бюджетного забезпечення охорони здоров'я та освіти, незадовільний рівень забезпечення послугами ЖКХ, поширення підліткової злочинності та наркоманії, прояви соціальної несправедливості на селі при розпаюванні КСП і закупівлі сільгосппродукції, екологічне забруднення.

Подібна суперечність між економічною і соціальною складовою розвитку мала безпосереднім наслідком явні перекося в політико-ціннісних орієнтаціях населення. Аналіз даних соціологічних досліджень дозволяє говорити про тривалу аномію у масовій політичній свідомості тих років. Зокрема, більшість запоріжців (59%) скептично оцінювали перспективи демократії в Україні та віддавали перевагу патрон-клієнтним відносинам між громадянином та державою. Характеризуючи ситуацію в країні, запорізькі респонденти, які визначали її критично, переважали тих, хто позитивно її характеризували (39% проти 15%). Половина жителів краю вважала, що їм скоріше не вдалося знайти своє місце у сучасному житті і стільки ж вважала неможливим покращити матеріальний стан своєї родини у найближчі кілька років. Більше 70-80% населення на перше місце серед нагальних проблем ставили забезпечення державою права на оплачувану працю та безкоштовну освіту. Натомість проблеми свободи особистості, слова, політичної думки та можливостей критики уряду турбували не більше 17% громадян. Оцінюючи суспільні зміни, які відбулися в українському суспільстві за останні 10 років, близько 80% зазначили, що вони не відповідали потребам суспільства, що свідчило про повне розчарування у соціально-економічному курсі держави. Закономірний наслідок цього – тотальна недовіра до влади і ЗМІ, підвищення рівня соціальної апатії та